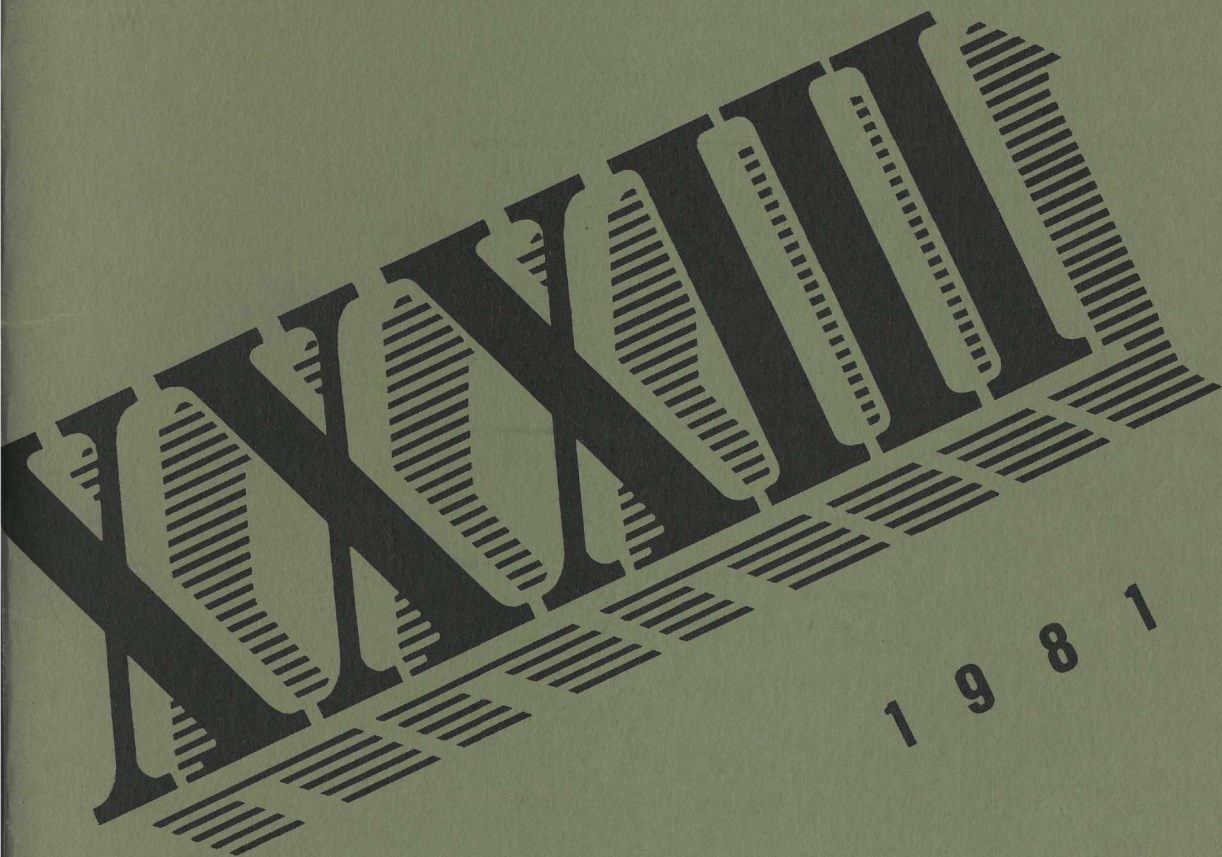
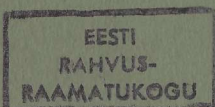

ajakiri

1981

- 1 Kuhu koondada jõud?
- 2 Kellele kuulub kiri? / Lugeja veerg
- 3 Toimetaja tupikus / Toim. veerg
- 5 Looming 81 / Heino Susi
- 9 „Songs from Estonia" / Roman Toi
- 11 „Tartu ajalugu" / Elmar Järvesoo
- 13 Oh! ma waene Tardo-liin! / Käsu Hans
- 16 „Vanemuiseta" Tartu / Aita Kaasik
- 17 Hardu Keck
- 24 Sydney „Noorteleht" †
- 26 „Estonia" ooper inglise kriitikas
Mardi Valgemäe
- 27 Eesti teatrid 1938/39
- 28 „Surrealist" Ehin / Ilmar Mikiver
- 29 Süviti / Vello Salo
- 33 Teised lehed: Jüri Kukk õpetlasena
- 36 Kroonika: Looming 81

Toimetus ja talitus:

toimetanud:

Esimus Skandinaavias:

A J A K I R I

2661 Kingston Rd.
SCARBOROUGH, Ont.
M1M 1M3 CANADA

Vello Salo (tegevtoime-
taja, tel. (416) 265-2458)

Vello Soots
Henno Sillaste
Heino Jõe
Käbi Loka
Lembitu Ristsoo

Erik Miller (kujundus)
Tõnu Mägi (talitus)

Aastatellimine
(6 numbrit):
U\$ 12.- (Kanadas C\$ 13.-)
Selles hinnas ka õhuposti-
kulu ülemeremaadesse.

Enno Klaar
Grindsgatan 52/I
S - 116 57 STOCKHOLM
Tel. 08 - 42 45 59

(Aastatellimine: rkr. 50,
postgiro nr. 12 77 47 - 4
Stockholm.)

Esimus Austraalias:

Tiia Raudma
11/19 Waruda Street
KIRIBILLI NSW 2061
Tel. (02) 929 - 4726

(Aastatell.: A\$ 10.-)

Üpris arusaamatu oli teatriringi valik esitada eesti rahvuskultuuri õpetaval ja arendaval üritusel Gibran Kahlili ja Michel Garneau loomingu katkendeid... (mis)... ei annud eesti rahvuskultuurile midagi väärtuslikku, peale teatriloomingu praktilise rakendamise. Sellist kriitikat kuuleme pahatihti (vt. näit. AK 21:28), mitte ainult äsjase Loomingu 81 puhul (vt. lk. 5 siin ja ME 10.9.:3).

Usume, et AK lugejad hindavad positiivselt klassikute tõlkimist-ettekandmist väliseesti noorte poolt. Usume ka, et eestlaste enamus ei soovi mingit muudest isoleerit kultuuri, mõistes kultuurikontaktide viljastavat toimet. Kuid kes oskaks vastata küsimuste küsimusele: mis on väliseestluse edasielamiseks *oluline*, esmaselt vajalik?

Mis on need tulipunktid, kuhu peaksime koondama oma pingutused? Kas on näit. maailmaklassikute eestindamine meie olukorras *vajalik*? Või ainult *kasulik*? Või leidub eelistatavamat? Selle küsimuse tähtsus tõuseb sedamööda kuidas hõrenevad väliseestlaste read ja kahanevad meie jõud. Aga kus on see „eesti ajustrust“, kus sellele küsimusele teoreetiliselt hästi läbimõeldud ja praktiliselt rakendatav vastus leitaks?

Meie ajakirjandus, keskorganisatsioonid, rahvuskongressid, mü-d jne. on küsimust korduvalt arutanud, osalahendustest kaugemale pole aga jõutud. Kõik need foorumid (ja kas mitte kõigepealt mü-d?) peaksid aga sellega senisest palju põhjalikumalt tegelema, nii teoreetilisest kui ka praktilisest küljest. Poliitilisel pinnal on meil näit. konkreetne „Taagepera-plaan“ 30 aastaks; kus on meie „kultuuriplaan“ – kasvõi ainult 80-ndateks aastateks? Neid võiks valikuks mitugi olla.

Sest head vastust küsimusele: mis on *oluline*, kuhu koondada jõud? on meil hädasti vaja. Alles siis saaksime üksikuid üritusi näha ja kavandada õiges perspektiivis, samuti seal tehtut-saavutatut laita või kiita.

Kirjutad kirja. Paned ümbrikku. Ümbrikule kirjutad nime ja aadressi. Paned margi peale. Kleebid ümbriku kinni. La-
sed kirja postkasti.

Kellele kuulub isiklik kiri? Kes on kirja omanikuks, saat-
ja või saaja?

Aastate eest juhtus nii, et sõber nõudis oma kirju tagasi. Olime olnud kirjavahetuses pikemat aega. Hoidsin tema kir-
jad alles, neid kogunes paks kaustatäis. Siis ütles sõber
sõpruse üles – ja ülesütlemise kinnituseks nõudis, et ma
tagastaksin talle tema poolt mulle saadetud kirjad.

Hakkasin küsimust kaaluma ja – keeldusin. Vist kirjutasin
talle ka pikema põhjenduse. Tema oli need kirjad mulle saat-
nud, niisiis kinkinud. Tähendab, tema kirjad on minu omand.
Kas on? Eelnevas lauses peitub vasturääkivus: *tema* kirjad
on *minu* ...

Mis on kiri? Oma käega (tänapäeval ka masinal) ritta seatud
tähed, sõnad, laused, aga hoopis kellelegi teisele määratud?

Kirja võib vaadelda kui kahest komponendist koosnevat näh-
tust: (1) kirjatähtedega kaetud paberist ehk „graafilisest
lehest“ (esemest) ja (2) sisust (mõttest). Graafiline leht
kuulub kahtlemata kirja saajale. Ja kirja kirjutajale kuu-
lub autoriõigus, *copyright*, s.t. kirja saaja ei tohi kirjuta-
jalt luba saamata kirja kopeerida või ülemäära kirjalikult
tsiteerida. *Copyright*'i seadused on keerulised, ka pärandus-
likus osas, aga isiklik kiri kuuluvat samasuguste normide
alla kui trükisõna.

Agas kellele kuuluvad kirjas avaldatud teabed, seisukohad,
küsimused, vastused? Egas ometi jäägitult autorile, sest
kirja suunamise faktiga ta ju loovutab „saladused“ adressaa-
dile, vähemalt soovib neid kirja saajaga jagada. Kui autor
paneab paberile: „Kallis Amanda!“, siis ta ilmselt annetab
Amandale kalliks-olemise õigused. Kas Amanda tohib oma
„ uut seisust“ suuliselt kuulutada, nelja silma all pihtida,
Amanduse kirja laval etelda, graafilist lehte teistele
vaatamiseks seinale riputada? Kas lõpevad siin õigusnormid
ja algab eetika?

Ülaltoodud küsimused viitavad nii kirja saatja kui saaja
piiratud õigustele. Adressandi seisund tundub aga tublisti
ohtlikum olevat: iga sõna, mis veereb paberile, on *ära-*

andlik. — Millal minetab ta omandiõiguse graafilisele lehele ja koos sellega oma mõtete ainuomanduse? Kas siis, kui ta kirjutab puhtale lehele: „Sa kuradi sulii...“, või siis, kui postihärra lööb templi margistatud ümbrikule — momendil, kui kahetsusmahlad õeldust hakkavad kurku kippuma? Valev Uibopuu romaanis *Keegi ei kuule meid* tõuseb analoogiline küsimus traagilisele pinnale.

Ega kirja saajagi olukord pole kiiduväärt. Ümbriku avamine võib olla riskiga seotud akt ja kirja lugemine toob alati kaasa kaasteadmise koorma. Vahel piisab avamata ümbriku pihkuvõtmisest, et end võrku mässida lasta. Näiteks kui on tegemist tähitud kirjaga, milles kohtukutse või võlausaldaja ähvardus.

Kellele kuulub ära visatud kiri, kiri prügikastis ja edasisel rännuteel? Vanad kirjad vana maja põõningul? Kellele kuuluvad tsenseeritud kirjad? Kellele põletatud kirjad, kellele kirjutamata kirjad? Need on kõik põnevad lood, mis jäägu kirjanike jutustada.

Moodsal ajal on moodi läinud kserograafiliselt paljundatud „isiklikud“ kirjapaberid, mida lähetatakse tosinaile või sadadele adressaatidele, tavaliselt kord aastas jõulupühade-aastavahetuse aegu. Neis pajatatakse adressandi ja tema pere edusammest ja loetletakse ülendusi ning ordeneid. Kellele kuuluvad need kserokoopiad? Lihtsustatult: ei kellelegi! Autor näib ütlevat: siin ta on, võtku, kes tahab, tehke, mis tahate.

Tõuke käesolevaks lugejakirjaks andis äsjasaabund *Aja Kiri*, milles toimetaja omavoliliselt trükkis ära (*Lugeja veerul*) mõned laused minu isiklikust kirjast temale. Ilmselt pole toimetaja jurist *etc.* Aga anname talle selle kõõmne andeks. Ja kiidame teda. Sest ilma temata poleks *Aja Kirja*, ei lugejaid, ei lugejakirju.

Isiklik kiri on suureks erandiks inimestevahelises suhtlemises. Reegliks on häälightsus ... Kellele kuulub väljapuhutud hingeõhk, kellele keele laksatused? — Anname sõna kirja ja keele pruukijaile, lugejaile ja kuulajaile. Andke aru!

Juulikuul 1981.a.

Amandus Eksiilis

Issanda aastal 1846 ilmus *Maarahva Kalendri* „sabas“ Friedrich Robert Faehlmanni populaarsemaid rahvajutte *Kalendritegija kimbus*. Neid etteheiteid, mida ta vaeseke seal kuulma pidi! — *Aja Kirjal* on teistmoodi hädad: käesolev nr. 33 jõuab lugeja kätte ajal, mil oleks pidanud saabuma juba nr. 37! Võlad seega tervelt neli numbrit.

Süütult „süüdi“ on selles hilinemises *Eesti keele etimoloogiline teatmik*, mille trükkitoimetamine tohiks lõppeda kõige lähemal ajal (vrd. AK 28:41). Ajaliselt läks sinna ligikaudu 16 AK numbri toimetamiseks vajalik tundide arv, nii et ilma *Teatmikuta* võinuksime praegu saada juba numbri 1/1984!

Lugeja küsib muidugi: kui toimetajal see aegariisuv leksikon- ja sõnaraamatu-hobi on, kas ei võiks siis keegi teine vahepeal *Aja Kirja* käigus hoida — materjali ju ei puudu?

Siin põrkume puhttehniliste raskuste vastu — või majanduslike, kuidas võtta. Teine kirjutusmasin maksaks vähemalt 1300 Kanada dollarit, mis tähendaks tellimishinna tõstmist. Kuid kõigepealt vajaksime *masinakirjutajat!* Käesolevat palume võtta otsimiskuulutuseks: kes saaks tulla kasvõi tundide kaupagi Scarboroughse *Aja Kirja* tippima meie ainsal kirjutusmasinal? Muidugi tasu eest! Senised otsimised pole tagajärgi toonud. Peapõhjus: „pimesikirjutajad“ *inglise* klahvistikul ei saa kergesti hakkama *saksa* omaga, mida meil „täppidega tähtede“ pärast tuleb tarvitada. Muide: õ maksaks praegu C\$ 200.-!

Kindlasti oleks üks hea lahendus ka nn. *word processor*. See maksaks aga juba kogu meie aasta-eelarve (= aastatellimise kahekordseks kõrgendamise). Ja meil ei ole heldeid annetajaid, kes niisuguse kingiksid. Või on?

Vahepeal oleksime kaastöölistele tänulikud, kui nad saadaksid trükivalmis käsikirju. Seda tegi näit. R. Taagepera (vt. AK 32:21-26, mis on tipit Kalifornias).

Esiialgu ei ole aga põhjust paanikaks: on väljavaateid hilinemise tasategemiseks lähemal ajal isegi senise „vana hea käsitöö“ mooduse juurde jäädes. Tänu tellijaile kannatuse ja usalduse eest: etteheiteid, nagu Faehlmann neid kuulda sai, ei ole meile tehtud!

Heino
Susi

Märkmeid ja muljeid Loomingupäevadelt.

Augustikuu viimasel nädalal leidsid Kanadas, Jõekääru lastekodus aset Eesti Kultuuri Loomingupäevad, ehk lühidalt: Looming 81. See oli mõneski suhtes täiesti uut laadi ettevõtte. Ürituse tuumikuks olid „õpperingid“, mis tegutsesid kaks kuni kolm tundi igal hommikul sama lektori juhendamisel. Õpperinge oli kokku kuus: teater (juhendajad Riina Reinik ja Rudolf Lipp), eesti keele heli- ja videolindid (Vello Salo), fotokunst (Hans Westerblom), muusika (Roman Toi ja Taavo Virkhaus), tants (Toomas Metsala ja Annely Riga), eesti keel (Valli Naelapea). Et järjekindlat tööd võimaldada, oodati igalt osavõtjalt, et ta terve nädala jooksul sama õpperingi tööst osa võtab. Valisin muusika, kuigi ühel päeval olin „illegaalselt“ Vello Salo lintide ringis.

Muusikaringi töö ei kujunenud tegelikult omaloominguks. Pigemini oli tegemist „õppimise ringiga“, kus Roman Toil oli koolmeistri osa. Kes Toid vaid heliloojana ja koorijuhina tunneb võis kogeda, et ta ka koolmeistri osas erakordselt hästi toime tuleb.

Üldteemaks oli eesti rahvalaul. Käsitlusviis oli avar ja hõlmas rida teoreetilise kallakuga vaatlusi rahvamuusika, „külamuusika“ ja kunstiloomingu vastasmõjudest; võrdlusi eesti ja teiste rahvaste rahvalaulude vahel, erilise rõhuga soome, ungari ja vene rahvalauludel. Tõsi, muu hulgas rääkisime ka eesti rahva pimedast orjaõost, Mozarti nooruspäevadest, usupuhastusest, õigusfilosoofiast ja veel ühest kui teisest. Aga alati pöördusime truisti rahvalaulude juurde tagasi, ilma et kõrvalekaldumisest kahju oleks olnud. Laupäeval oli kõigi osavõtjate ühiseks hinnanguks, et veedetud aeg oli huvitav ja samal ajal erakorraliselt meeldiv.

Kuidas on lood omaloominguga sellises seoses? Toi nimetas kohe alul, et ta kedagi ühe nädala jooksul komponeerima ei saa õpetada. Neile, kes asja juba tunnevad, võib loomingu- nädal parimal juhul vaid ergutust ja äratust pakkuda. See oli hästi nii ja sobis igati üldkava raamidesse.

Teistes rühmades oli loominguuline tegevus osavõtjate poolt elavam. Näiteks Vello Salo lintide ringis võttis igaüks te-

gevusest aktiivselt osa. Koostati muuhulgas ajaviitelise sisuga helilinti, mille tagapõhjamuusika oli „eesti rock“ (või peaks kirjutama „eesti rokk“?) Tegemist polnud küll rahvusliku kõrgkultuuriga, aga selle eest olid kõik osavõtjad suure huviga asja juures. Õpiti ja arendati eesti-keelset väljendusvõimet, mis oligi ettevõtte peaeesmärgiks. Ja lõpptulemuseks olid toredad lindiid.

Ka teatri, foto, tantsu ja eesti keele õpperingides võttis õpilaskond tegevusest aktiivselt osa. Tegemist oli oma-loominguga sellises ulatuses ja sellisel viisil kui see antud oludes võimalik. Näiteks Joosep Tootsi ja Jorhh Aadniel Kiire kujude taasloomine Ulgu-Eestis võrsunud noorukite poolt. Huvitavate ja igati kunstipäraste fotode esitamine fotoringist osavõtjate poolt. Luuleüritused keelegrupist. Uued loomingulised elemendid tantsijate pürgimustes. Kõigest sellest oli osavõtjail ilmselt hea meel, mis oli päevade õnnestumise eeltingimuseks.

Ka õige mitu loengut leidis aset loomingupäevade raames. Võiks küsida: mis peaks olema loengute osa sellisel üritusel? Missugune loeng on õnnestunud, missugune vähem õnnestunud?

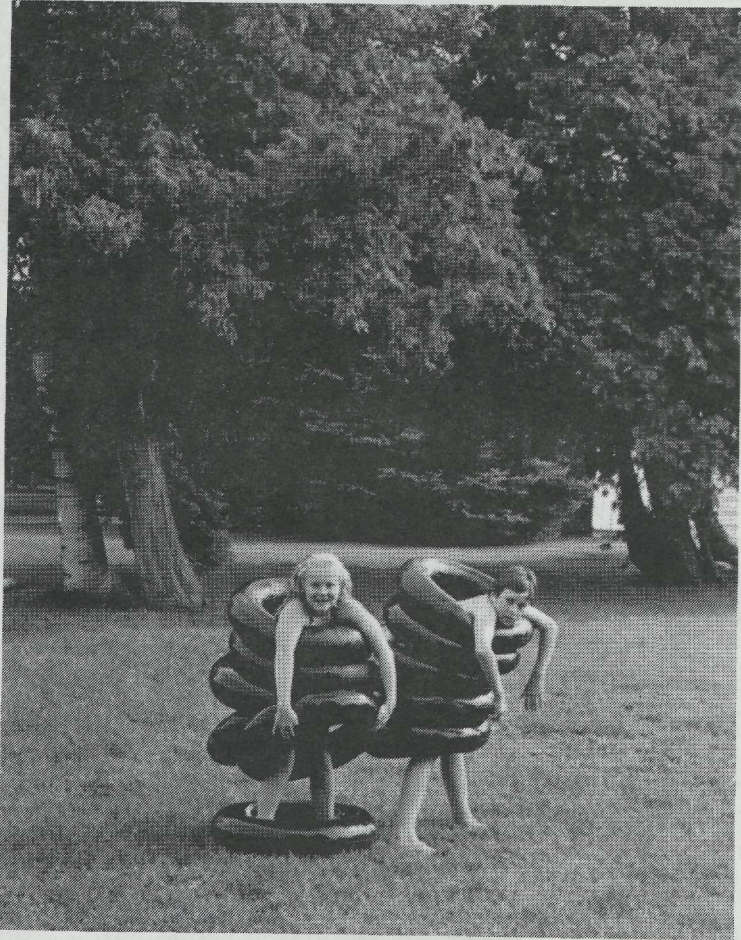
Ülikooli raames on loengu osa enam või vähem selge. Professor esitab nõuetava materjali ja üliõpilased tuubivad selle hiljem pähe, olgu loengu vorm ja esitusviis missugune tahes. Üritustel nagu Loomingupäevad, KLENK, Kultuuripäevad või Metsaülikool on lugu pisut erinev. Kuna pakutu on paljudele kuulajatele, eriti noorematele, uus ja võõras, on lektori üheks peaülesandeks kõige pealt asja vastu huvi äratada – ja siis, loengu vältel, seda huvi elavana hoida. Muidu kaob tähelepanu ja lektori ülesanne kultuurivarade vahendajana jääb täitmata.

Hea positiivse näitena nimetagem Taavo Virkhausi avaloengut. See käsitles kunstilise loomingu probleeme muusikaajaloo taustal. Märkmete küljes ta kinni ei olnud ega

Fotod
lk. 7

Räägib Mall Puhm, istuvad-kuulavad Olev Berendsen, Rudolf Lipp, Riina Reinik. – Olga Berendsen kuulab Rudolf Lippu. – „Loomingus“ töötas ka omaette kavaga lasteaed. (Foto-õpperingi fotod.)

olnud siin tegemist „ettelugemisega“; ettekandmise viis oli vaba ja sundimatu. Võis peaaegu jääda mulje nagu oleks loengumaterjal hetk tagasi õhust haaratud. Ometi teame, et selle ettevalmistamiseks kulus palju tööd ja tähelepanu. Võtkem õppust.

Jõuame laudkonnavestluste juurde. Neid oli kokku kolm ja vorm muutus iga kord. Esimene oli „tavaline“: tuusad istusid laua taga ja vestlesid Andres Raudsepa vahendusel. Teise puhul jaguneti gruppidesse ja hiljem tuusad andsid aru, millest räägitud. Kolmandagi puhul, mille teemaks oli loominguprotsess ise, jaguneti rühmadeks, aga aruandjaiks olid enamasti noored osavõtjad. Edu ja huvi näitas pidevat tõusu esimesest vestlusest kolmandani. Ilmselt läheb mõnigi üritus paremini korda, kui möödunud aegade inimesed end liigselt pääle ei suru.

Paar sõna õhtusest ajaviitelisest tegevusest, mille tähtsust kuidagi moodi ei saa alahinnata, kuigi tegemist pole rahvusliku kõrgkultuuriga. Õhtusest tegevusest oleneb suuresl määral, kas koosolijad lähevad laiali tundega, et oli „tore olla“. Seda on raske plaanitseda, aga oli oluline, et kohal viibiks lauluinimesi ja pillimängijaid. Kas tänu korraldajate ettenägelikkusele või juhusle oli pillimängijaid seekord rohkesti: akordionidel Liina Merilo ja Taavo Virkhaus (kes põrmugi ei põlanud „külamuusikat“) ning kittaridel vennad Teosed, kelledel näib peas olevat lõputu tagavara laulude sõnu igast kategooriast.

Loomingupäevadel oli mitmeski suhtes ühist Metsaülikooliga, alates ümmarguste puust nimesiltidega ja siniste kaustikutega. Korraldajate, lektorite ja osavõtjate hulgas oli palju MÜ veterane. Osa õpperinge olid sarnased intensiivsetele huviringidele MÜ-s. Oli ka tuntavaid erinevusi, peamine neist õpperingide domineeriv osa päevakavas.

Metsaülikoolis kuuleme põhilise tähtsusega loenguid eesti kirjandusest, keeleõpetusest, mütoloogiast, ajaloost ja ühiskondlikest probleemidest, kusjuures rõhuasetus on sageli Kodu-Eestil. (Võiks küsida, kas poleks MÜ raames võimalik korraldada intensiivseid lühikursusi, näit. eesti kirjanduse, keele ja ajaloo aineil? See nõuaks muidugi päris asjalikku tööpanust nii lektorilt kui õpilasilt.)

Songs from Estonia. Anne Langston, soprano; Colleen Rae - Gerrard, piano. Producer: Michael Grafton - Green. Recorded in Wellington NZ, Sept. 1978. Engineer: Brian Meech.

Distr. by „Meie Kodu”, Estonian House, 141-143 Campbell St., Surry Hills, NSW Australia.

R o m a n
T o i

Mul oli rõõm kuulatada Uus-Meremaal üles võetud eesti laulude heliplaati, millel leidub kümme rahvaviisidele toetuvat laulu ning teisel küljel kuus Mart Saarelt ja kolm Villem Kapilt.

Lauljatar Anne Langston on meeldiva, pehme tämbriga mezzosopran. Ta omab ulatusliku dünaamika. See jõulisus tuleb kasuks dramaatilistes lauludes, on aga vähem edukas lüürilistes. Ta häälesünnitus on hästi kontrollitud ja ühtlane, intonatsioon rõõmustavalt puhas.

Laulmine eesti keeles on ladus. Puuduvad olgu eesti keele murdelised või siis võõrkeeltest tulevad mõjud. Sõnarõhud ja välted on alati korrektsed.

Anne Langstoni heliplaat on omamoodi põnev jalutus-käik eesti muusika ajalukku. Eriti teravalt ilmneb see rahvalaulude saadete välimuse juures, ulatudes Peterburi romantilisest – eesti rahvalaulule täiesti sobimatust – stiilist kõige värskemate ja kaasaegsemate ning tulemusrohkemate saavutusteni.

Etno-musikoloogilise purismi valguses tõuseb isegi küsimus: kas klaveri kõla üldse on puhtale eesti rahvalaulule sobiv partner? Või segab klaveri salongilik

---

Metsaülikool on asendamatu. Kogetu põhjal võiks küll ka ütelda, et järjekordseist loomingupäevadest ei tahaks loobuda, sest nad toovad kokku entusiastlikke noori inimesi, kes ilmtingimata tahavad ise midagi teha. Noori oli sedapuhku palju, kusjuures tütarlastel oli märgatav ülekaal. Täieliku enesestmõistetavusega valitses kõikjal peaaegu solkimata eesti keel. See tegi südame soojaks.

Kahjuks pole võimalik siinkohal kõiki nimetada, kes ettevõtte heaks kordaminekuks kaasa aitasid. Nimetatud olgu vaid Mall Puhm, kes oli asja hingeks.

tämber ennast liiga laiutavalt eesti rahva südame-asjadesse? Selles mõttes on Anne Langstoni plaadi teine külg M. Saare ja V. Kapi lauludega nagu ehtsam, autentsem, lauljatarile endalegi kunstiliselt hubasem.

Siin ei ole tegemist mitte eduka või vähemeduka laulmisega, vaid põhimõttelise vastuoluga autentse rahvalaulu ja kunstmuusika reeglite kohase loomingu vahel.

Klaveril saatjana on pianist C. Rae-Gerrard läbini delikaatne ja paenduv. Ta on leidnud selle tunde, mida eesti helimeister on püüdnud paberisse kätkida ja üha üllatab kuulajat, kordagi ansamblist lahkumata, vaheda ja läbipaistva kaasmusitseerijana.

Anne Langstoni plaadi eriliseks teeneks on laulude ingliskeelsed tõlked erilehel. Need lubavad eesti keelt mittevaldaval kuulajal jälgida laulude sisu ning arengut ja nõnda kindlasti soodustavad nii heliplaadi kui sellel leiduva heliloomingu levikut.

Tõlketöö on teinud Tiiu Reissar, lauljataride õde. Hea oleks, kui keegi ka rahvalaulude tõlkimise teemal põhimõtteliselt sõna võtaks. Antud juhul on aga juba kindel, et need tõlked on mitte-eestlasest kuulajale suureks abiks.

Kokkuvõttes tuleb kindlasti ütelda, et Anne Langstoni heliplaat on huvitava sisuga ja tulemusrohke — „*from down under*“!

Tartu ajalugu. Koost. Raimo Pullat. ER, Tallinn 1980. 324 lk., ligi 400 fotoga kriitpaberil.

E l m a r
J ä r v e s o o

Selle suures formaadis (27 x 21 sm) ja rohke pildimaterjaliga esinduslikuks mõeldud raamatu ilmumise ajendiks on olnud linna 950-aastase juubeli tähistamine (1980). Selle vanuse arvestuse aluseks on, et a. 1030 on Tartut vene kroonikais esmakordselt märgitud *gorod* 'ina.

Muidugi pole see esimene Tartu ajalugu. Kuid viimane ulatuslikum ülevaade Tartu linnast ilmus iseseisvusajal (1927) ja see seisab vähemalt 1963. aastast kodumaal keelatud raamatute nimistus. Lisaks on vahepeal möödunud 53 aastat toonud palju uut, eelkõige suuri muudatusi ajaloo käsitlusse. Nii öeldaksegi uus raamat olevat „esimene Tartu linna ajaloo süstemaatiline marksistlik üldkäsitus” (lk. 4). Koostajaks on tuntud noorema põlvkonna linnaajaloolane, 1935 Tallinnas sündinud dr. Raimo Pullat, NLKP liige 1961. aastast. Toimetuse kolleegiumi esimeheks on aga kultuuriminister J. Lott.

Üksikute peatükkide autoriteks on tänapäeva tuntumad ajaloolased Tartu ülikoolist ja Teaduste Akadeemia Ajaloo instituudist ning mõned teiste alade eriteadlased. Tutvustava kokkuvõtte järgi leiab käsitlemist Tartu asend ja loodus, vanim ajalugu ning hilisem poliitiline ajalugu, haldus ja linnamajandus, elanikkond, kaubandus, mündindus, käsitöö, eluolu, haridus ja kultuur. Eriline tähelepanu ja tervelt veerand raamatu mahust on antud Soveti „proletariaadi diktatuuri” perioodile, „kodanliku diktatuuri” aastad on seevastu mahutatud 30 leheküljele. Sisu on kronoloogilises järjestuses jaotatud üheksasse suurde peatükki, mille alaosades leiavad käsitlust – ajajärkude viisi õige erineva pikkuse ja süvenemisega – eelnimetatud linnaelu aspektid. Loetavuse huvides on loobutud joonealustest allikaviidetest. Iga peatüki lõpul on antud lühem või pikem valikkirjanduse loetelu.

Jäägu ajaloolaste hinnata ja uurida, mil määral tolles esimeses Tartu ajaloo marksistlikus käsitluses on faktide valikul ja tõlgendamisel toimitud suvaliselt ja moonutatavalt ajalugu. Tõdegem ainult, et tegemist on hindamisväärselt ulatusliku teabekogumikuga Tartu ajaloost,

milles palju uut ja huvitavat ka sellele põlvkonnale, kes koolis Eesti ajalugu õppinud.

Juba pealiskaudsel lehitsemisel jääb mulje, et üksikud elualad on eri perioodidel käsitletud tunduvalt erineva põhjalikkusega. Osalt on selle seletuseks kindlasti koostaja tõdemus teose eessõnas, et Tartu linna varasemat ajalugu olevat veel arheoloogiliselt vähe uuritud ning arhiivmaterjalid keskajast olevat väga puudulikud, mis ei võimaldavat valgustada keskaegse Tartu siseelu ülevaatlikumalt. Seetõttu olnud autorid ja koostaja tõsiste raskuste ees just allikmaterjali hõreduse tõttu.

Käesoleva kirjutaja oli suuresti pettunud eriti Tartu ülikooli ajaloo kulunud ja klišeelisest esitamisviisist, kus korrutatud ammutuntud asju, kuigi vahepeal on uusi fakte esile toodud. Näiteks jutustatakse ülikooli kesksest kohast arstiteaduses. Kuid me ei kuule midagi sellest, et Tartu ülikool oli esimene Vene impeeriumis, kus põllumajandusteadus võeti õppekavasse juba 1803. Ning kolm Tartu ülikooli ja Vana-Kuuste põllumajanduse instituudi kasvandikku olid tegevad esimese Venemaa põllumajanduse kõrgkooli rajamisel Valgevenes 1840.a. Ka siin leiame osalise seletuse koostaja eessõnas, et Tartu ülikooli 350-aasta juubeli ootel (1982) on kavas põhjalikuma ülikooli ajaloo publitseerimine, mistõttu kõnesolevas Tartu ajaloos see osa on pealiskaudsem.

Arusaadavalt ei kuule me revolutsiooniaastate kirjeldamisel midagi sellest, kuidas vene üliõpilaste suur-vene šovinism lõkkele lõi, kui need eestlaste meelevaldusi tsaari vastu vägivallaga laiali ajasid.

Raamatu trükipilt end. „Postimehe“ trükikojast on meeldiv, kiri selge ja pabergi vastuvõetava kvaliteediga. Kuid seda ei saa kahjuks öelda pildimaterjali kohta, mille kvaliteet on allpool arvustust. Pealegi puuduvad ajaloos pildiallkirjade sündmuste dateeringud, mis on ilmseks tehniliseks puuduseks.

Käsu Hans

1. Oh! ma waene Tardo-liin!
Mes sündi nüüd siin min-
noga?

Perratu ma olle siin.
Kes woib mo päle kaeda?
Mo pat mulle teggi sedda,
Et mul johtu ni suur hedda,
Sedde pea nüüd tundma siin.

Oh! ma waene Tardo-liin!
2. Mes mul olli enne waja,
Kui mul kässi häste keuss?

Torre koa, torre maija,
Sure aida wilja teuss,

Kalli kooli, kerriku,
Illusast kik ehhitu,
Olli minno sissen siin.

Oh! ma waene Tardo-liin!

3. Ma olli wäega kullus liin

Ülle kige Liwa-ma,
Kik ne kalli asju siin,
Minno sissen olliwa.

Akkademi säcti,
Sure kohto moisteti

Enne minno sissen siin.
Oh! ma waene Tardo-liin!

4. Wilja kaup mul olli hä,
Rohke olli minno mööt.

Woissi torrest ellada,
Egga meess tei patto tööd.

Rohkeste ma sisse sai,
Kassinast ma wälja möi,
Nappist müdi ollu, wiin.
Oh! ma waene Tardo-liin.

5. Kui lada paiwa olliwa,
Sis neid siin kül peeti:

Ma rahwas kokko tulliwa,
Kaupa sisse weeti,
Et torre olli käwwa tääl
Mo egga mehhel türru pääl;
Ent kuss om se nüüd ennam
siin?

Oh! ma waene Tardo-liin!

6. Merre laiw ess olle mitt'
Mo al nätta eal tääl,

Ess holi ma sest middäkit?
Kül rahha todi lawwa pääl,
Ess woi ma mitte kaibada;
Kül rahha todi laiwata
Ötse koddosisse siin.

Oh! ma waene Tardo-liin!

7. Ne kõrgest optu prowesri,
Tuddentid akkademi pääl,

Kui ka ne ausa assesri
Ja kik ne kohtut' keuja tääl,
Ni mitto mõnda ausat meest,
Ne söwa ikkes rahha eest
Kohhald wäega kallist siin.
Oh! ma waene Tardo-liin!

8. Oh! ma waene Tardo-liin
Ma kaiba omma kallestust,
Armota ma olle siin,

Ess tunne omma õnnetust.
Kambri neile kallist mtisi
Wötti nida kui ma tusi

Rahha, neide käest siin.
Oh! ma waene Tardo-liin!

9. Mo meelde, nätse, tulleb
nüüd,

Sest ma kaiba wäega tääl
Ning tunnist ülles minno süüd,
Ülli hallest henne pääl',
Et ni kalgk ma neile olli.

Seperrast Wennalinne tulli,
Riiss mo käest kik ärra siin.
Oh! ma waene Tardo-liin!

10. Kohalt kõrgiss lätsi ma,
Wimate siin elladen

Elli ilma peljota,
Torrest, surest wallaten.
Ess mötle minna joht se pääl,
Et pididi sündma mulle tääl
Ütsik hedda, waiw ning piin.
Oh! ma waene Tardo-liin!

Käsu Hans oli Puhja köster ja kooliõpetaja 18. sajandi alguses.
Tema luuletustest on meieni jõudnud ainult üks.

11. Hirmsast pallut Wennalinne
Mõnne aijastag' mo maad.
Siss ma naari ütelden :
Nätso, nüüd omma palga saat.
Lass palluda, ma pakka säält,
Kül linna liinan hoidass tääl.
Ent nida sündi mulle siin.
Oh! ma waene Tarto-liin!
12. Pappi röökswa kantsli pääl,
Et hedda saab mul tullemä.
Ent panni sedda naruss tääl,
Ess nakka joht waamb
ollema.
Pappi röökmi töttess jai :
Hedda minno kätte sai,
Hedda sündi minno siin.
Oh! ma waene Tarto-liin!
13. Kui mo alla tulli tenn'
Kurri wäggew wailanne,
Ülli hirmuss Wennalinne,
Olli wäega wihhane,
Mitto pombid sisse haid
Nida mo ta wäärda wäit,
Hirmuss hedda olli siin.
Oh! ma waene Tarto-liin!
14. Tulli-tarw mul lasti sisse,
Tükki-mürrin ning pombi hääl
Honi rahwa üttelisse
Porrut, loi kik mahha tääl.
Rahwas paesi Toomi pääl,
Ess löwwa armo henne sääl.
Nätss, se olli hirmuss piin.
Oh! ma waene Tarto-liin!
15. Kuijokuudkatss wastapanti,
Weggi, tappelden mustass jäi,
Sis liin tälle ärra andti ;
Nida ta minno kätte sai.
Rotsi weggi sis paljal riiss,
Ning neid Narwa alla wiess,
Et halle olli nätta siin.
Oh! ma waene Tarto-liin!
16. Liina-rahwas jäiwa sija
Ossast koddanikko ning raat,
Sest nemma neide meeld ess tija,
Mes waiwa neile perrast saat.
Teggi neile wõrust tääl,
Kutss kik Saksa tantso pääl,
Kanti juwwa möddo, wiin.
Oh! ma waene Tarto-liin!
17. Kui nüüd rahwas sedda
näggi.
Möttel nida mõnne meess,
Melles ta neil sedda teggi.
Ent ta essi seda teess,
Et ni saje nätta sääl,
Kes tull' torrest tantso pääl,
Et ta panti tähhele siin.
Oh! ma waene Tarto-liin!
18. Kurri kawwal Wennalinne
Saksu kui ta warra näggi,
Pand sis liina werja kinni,
Paljo liiga rahwal teggi;
Kässu temma wälja and,
Wahhi rahwa perra pant.
Wangin piddi rahwast siin.
Oh! ma waene Tarto-liin!
19. Pallut kõrwet rahwast wäest
Kui üts tyrran kunnaki.
Ess armatse joht meest einaest,
Knutiga neid lahhoti.
Ek kül andti tälle rahha,
Siski nülge ta neide naha,
Ärra neide selgast siin.
Oh! ma waene Tarto-liin!
20. Hirmuss hedda se olli nätta!
Halle om sest kirjota,
Mes ta rahwal wõt siin tetta,
Wõt neid perran kiusata,
Mõnda süüd ta neile and,
Tarto radi lülli pand,
Issand Krop ning Moresin.
Oh! ma waene Tarto-liin!

21. Kui ta sedda kulda sai,
 Et Rootss pallaw päle paist,
 Sis ta Wenne-male weij
 Kik se liina rahwast wäest.
 Issanda ning emmanda
 Ülli hallest igkiwa,
 Wenne-male minnen siin.
 Oh! ma waene Tarto-liin!

22. Neide hä kik liinan jäij;
 Mes neil waesil olli weel,
 Se kik temma kätte saij.
 Sega rahhul ess olle tääl,
 Weggi temma wälja lähhät
 Riisma ärra meije maad,
 Läbbi aije kik laane siin.
 Oh! ma waene Tarto-liin!

23. Kui kik ma jo paljas aije
 N(ing) häd rahwast ärra riiss,
 Sis ta hennel kirja saij,
 Kum tedda sis siist ärrawiess.
 Palluti sis liin ning ma,
 Laggedass kik tullega.
 Pilli minno ümbre siin.
 Oh, ma waene Tarto-liin!

24. Se om hirmus halle assi,
 Et ma möttel joht se pääl'
 Et Wenne waegi plakassi
 Mo häetama pididi tääl.
 (: Sest et kange minna olli:)
 Siski mürri ning ka walli,
 Kik ta ümbreheitet siin.
 Oh! ma waene Tarto-liin!

25. Minno illuss torre näggo,
 Minno kalli kerriku,
 Minno kallis karw ning teggo,
 Mo koa, minno põningo,
 Kik om mahha saddanu,
 Ötse ärra mäddanu,
 Nida saisa ma nüüd siin.
 Oh! ma waene Tarto-liin!

26. Mo krawi omma teudetu;
 Neist mürist, wallist, rund-
 list teuss,
 Ne sinna sisse heidetu
 Säl nüdiki kül welik näuss;
 Neid püssi-rohhi pillas tääl,
 Ulitsidi ning kraawi pääl,
 Et hirmus om kik nätta siin.
 Oh! minna waene Tarto-liin!

27. Oh! sa ausa rahwa-suggu,
 Ke mo otsa näiwa tääl,
 Pange kirja minno luggu,
 Egga omma kele pääl:
 Mes mul wenna wihha tennu,
 Kui ma olle hukka lännu
 Ning kui olli enne siin.
 Oh! ma waene Tarto-liin!

28. Kirjotage aja, kuud,
 Kun mul otss om tulnu tääl,
 Et se perrentullew suggu
 Woiss sest luggda kirja pää:
 Anno tuhhat seitse sadda
 Päle kattesa sündi seda,
 Ötse Margret paiwal siin
 Sai ma hukka } Tarto-liin
 Palloteti }

29. Kes mo otsa kaeb pääl',
 Pango sedda tähhele,
 Jätke kurjust mahha tääl,
 Wötke oppust hennele,
 Kängo ümbre pattust henda,
 Et ei sa ka mitte nida
 Hukka ötse minna siin
 Minna waene Tarto-liin!

30. Armas Reval, Pernau, Rig',
 Wötke minnust oppust ka;
 Arge wötke mis om liig',
 Kige neide asjuga,
 Jätke mahha kõrgistust,

Tartu ajalugu. Koost. Raimo Pullat. ER, Tallinn 1980. 323 lk. teksti + 120 foto-tahvlit ca. 375 fotoga. Tr.15 000, köites rbl. 3.10.

*Aita
Kaasik*

Tartul on eestlaste teadvuses eriline koht, näib mulle. Ma ei oska päriselt seletada, miks. Heakene küll, et ülikoolilinn sadu aastaid ja „Pallase” paik ja Koodi-Jaani kodu ja ... Rahvalikus vaates on aga võibolla Emajõgi, Toomemägi ja „buršielu” Taaralinna populaarsuses vist küll rohkem süüdi kui teadusetemplid ja kindlusemüürid. „Kalevite kantsi” taolist laulu Tartu kohta ei tea, justmainit teemadel leidub neid aga mitu-setu.

Nii mõtlesin, püüdes ära arvata, miks mina, ise ubamulk ja Tartus vaid paar korda põgusalt käinu, teatud rõõmsa ärevusega kätte võtsin pildiraamatu nägu „Tartu ajaloo”. Nii umbes et: ahaa, lõpuks ometi – oleks ammu vaja olnud!

Paksust raamatust annab palju kirjutada ja küllap kirjutataksegi. Paksust? Parandan: nii hirmus paks ta polegi, üks üllatustest oli tõdeda, et teksti sisaldab ta „ainult” 323 lehekülge. Ma ei ole mingi Tartu ajaloo eriteadlane või kellel muud südamel kipitaks kui lihtsalt üks mõnus raamat Taaralinna kohta. Et see meil sedakorda saamata jäi, pani mind alguses imestama ja siis ka kirjutama – nimelt mõningate hoopis ootamatute „aukude” üle selles teoses. Arvustus see niisiis ei ole, ainult mõned ääremärkused. → 20

Armastage allandust,
Ei sa teije hukka siin,
Kui ma waene Tarto-liin.
31. Om teid Jummal hoidnu
weel,
Olgo se iks teije hool.
Ussutaw kui teije meel
Om, omma kunninga pool,
Ke omma noore werregan
Nüüd teije eest om söddaman,

Et teije ess sa hukka siin,
Kui ma waene Tarto-liin.
32. Oh! olless mul se õn weel,
Kui teil' om, mo welli nüüd,
Kittass Jummalad mo meel
Ning ei tesi ennam süüd.
Ent nüüd om möda armo-aig
Se perräst jä ma ötse waik.
Kiwwi unnik ma olle siin,
Oh! ma waene Tarto-liin!

A.D. 1708

Millega oled viimasel ajal tegelnud?

Viimased viis aastat peamiselt maali ja kollaažiga. Minu silmis on need kaks üksteisega seotud. Kollaaž on midagi luuletuse taolist, ainult et sõnade asemel on visuaalsed elemendid.

Kust tuli Sulle mõte teha „Kollaaž 1980“?

Mõte tuleb alati ootamatult. Elemendid on tavaliselt ammu teada, aga süntees tuleb siis kui ta tuleb. Mulle meeldib Max Ernsti definitsioon: *kollaaž on kahe lepita-matu elemendi kohtumine sobimatus miljöös*. Nii et liimiga (pr. *colle*), millest nimi on tuletatud, poleks kollaažil nagu üldse midagi tegemist. — Siin Itaalias elades olen hulga elemente leidnud Rooma kuulsal Porta Portese vanakraamiturul.

Mis huvitavat seal vanade kastrulite hulgas küll leida võib?

Vanu ürikuid, näiteks kiriklikke dokumente, mis juba mitusada aastat vanad. Need on huvitavad niihästi pabe-ri kui käekirja, mõnikord isegi toredate plekkide poolest. Siis olen leidnud muidugi gravüüre ja pergamenti, aga ka lihtsalt värvi poolest huvitavaid paberitükke.

On Su viis aastat Roomas toodangu poolest viljakad olnud?

Paarkümmend maali ja kolm-nelikümmend kollaaži — arvan, et sellega võib rahul olla.

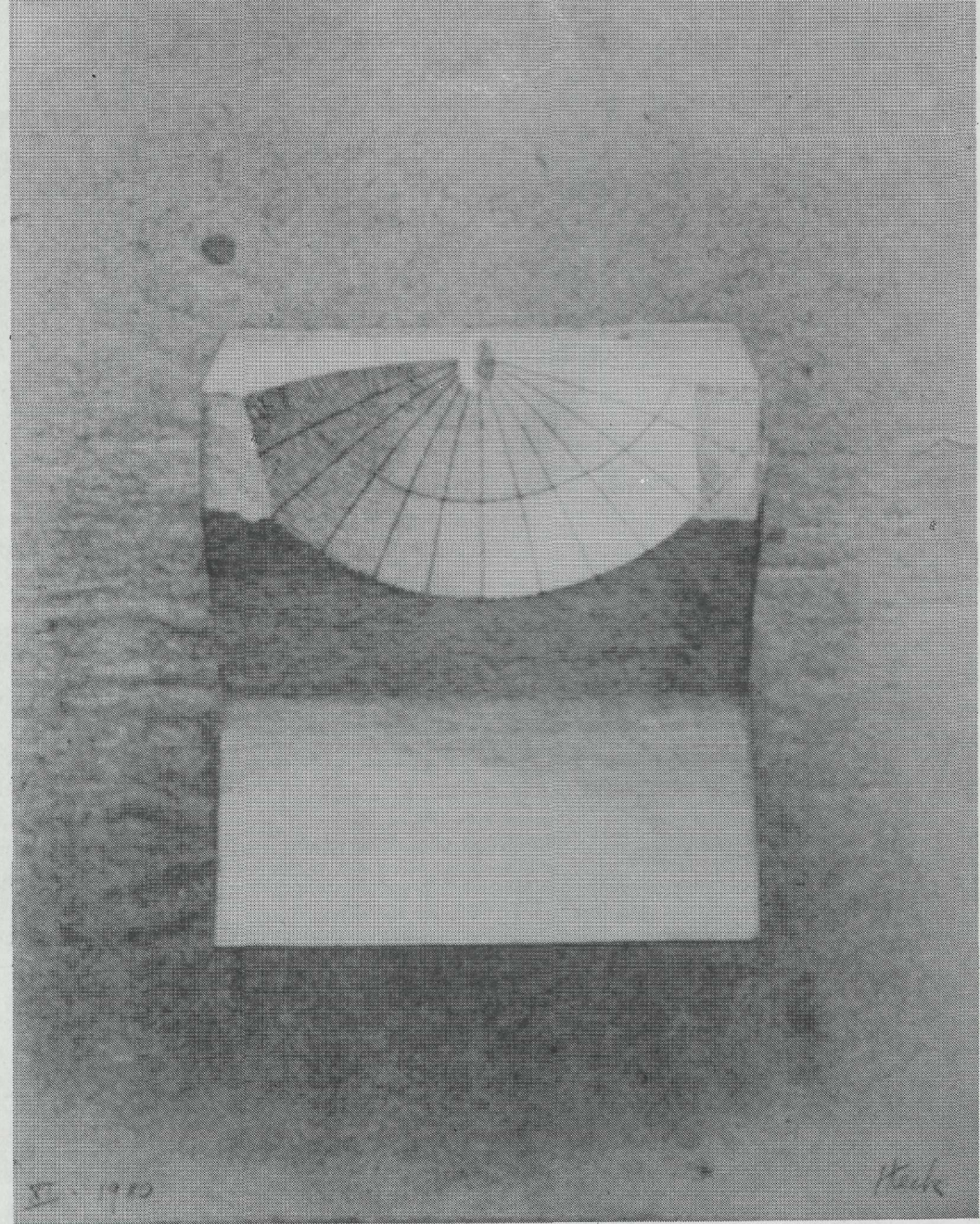
Sügisel kolid Sa Roomast tagasi Ameerikasse. Kas see elukoha muutus toob ehk uut ka Sinu loomingus?

Erilist uut mul praegu kavas ei ole. Teoksil on paar näitust, üks Rhode Island'is oktoobris, teine Newportis novembris. Esimesel näitaksin maale peamiselt, teisel — kollaaže. Peale selle loodan ka New Yorgis näitusega hakkama saada, aga selle aega ma veel ei tea.

New Yorgi Eesti Majas oli läinud aastal huvitav „Eesti eklektika“ näitus. Kui Sa nüüd jälle Ameerikas asud, kas saaksid ka seal esineda?

Kindlasti saaksin, kui ainult kutsutakse. Olen seal juba varemgi paar korda esinenud, nii et tee on teada.

Usutles Vello Salo 22. juunil 1981

Registrid

Teatrihuvilisena hakkasin kõigepealt „Vanemuise“ jälgi ajama. Sisukorras polnud — aga raamatul on ju registrid! Ent esialgu ei leidnud sealtki. Ja teate, miks? Lk. 318-322 on registris rakendatud erilist uut moodi tähestikku *L-T-P-M-K-S-E-T-H-T-K-S* (linna-jaod - tänavad - pargid...) Seda sissekande *Tartu* arvukates alajaotustes, kuna *Eesti* (vähestes) alajaotustes on võidud kasutada koolis õpetatavat alfabeeti. Muide, raamatus leiduva ligi 400 foto jaoks *ei* ole registrit tehtud.

Nojah, lõpuks leidsin otsitava *kultuuriasutuste* hulgast. Teatritest seisis seal veel vaid Saksa teater (teksti arhitektuuri-osakonnas räägib sellest kuuerealine noitiis), aga tervelt kuus kino.

„Vanemuisest“ pidi registri andmeil juttu tulema 17 kohas. Aga siingi jätab register registreerimata vähemalt ühe olulise koha: lk. 154 (rahvuslikku liikumist käsitlevas peatükis) loeme — ja ainult seal — Lydia Koidula *Saaremaa onupoja* lavastusest a. 1870.

„Vanemuine“

Tegelikult leidub selles raamatus ümmarguselt kaks lehekülge selle tähtsa seltsi tegevusest: esiteks muusika alal aastatel 1869 - 1914. Lavalisest tegevusest siin juttu pole (möödamannes on nimetatud üht ooperit ja nelja operetti). Muusika-leheküljele (171j) teatud vastukaaluks on teatri-lehekülg (285j), mis on teiseks ja jääb ka viimaseks kohaks, kus me sellest asutusest pikemalt kuuleme. Ülevaade haarab vist (tekst ei ole selles osas selgesõnaline) perioodi 1944 - 79. Raamatu venekeelne impressum ütleb küll, et Tartu ajalugu antavat siin ainult aastani 1975. Muidugi ei ole kellelgi midagi selle vastu, kui leiame andmeid ka aastast 1979!

Igatahes ei leia raamatu lugeja (registri põhjal!) jälgegi sõnalavastustes „Vanemuises“ enne 1944.a. lõpu, „kuidagi kohendatud teatrihoones“ (285).

Teatri-lehekülje alguses kuuleme, et sõjas hävinud teatrisaali asemele avati uus alles tubli kaks aastakümnet hiljem (1967), kuid perioodist 1944-75 jääb ülevaade õige kahvatuks. Siin (ja mujalgi) jääb pakutav teave kaugele allapoole *ENE* tihedat artiklit.

Asjata otsiksime siit andmeid „Vanemuise“ tegevusest Eesti Vabariigi ajal. Tolle ajajärgu kirjeldusest leiame küll, et enne veetorni ehitamist asunud linna veepaak teatri pööningul. Muudki sedalaadi õpetlikku lugemist leidub, aga sellest päris-teatritegemisest ei õhkagi.

Nii et teoses puuduvad nimed nagu August Wiera, Karl Menning, Amalie Konsa, Rudolf Ratassepp, August Gailit, Otto Aloe? Jah, vähemalt „Vanemuisega“ ühenduses neid ei leia. Olgugi et Koidula kaudu äsja leidsime kätte tükikese registri (ja koostajate!) poolt ära peidet „Vanemuise“ ajalugu. Jah, see register: lk. 286 toob Ed. Vilde nimelise Rahvateatri, register ei tea temast midagi...

Need on tõsised puudused nii pretensioonika moega teoses. Sõnalavastused „Vanemuises“ aastatel 1870 - 1944 (75 aastat) pälvinuksid erilehekülge - ei, päris hüüavad selle järele! Ränk lünk.

Oo burši hiilgus endine ...

Tahtmata tagasi manada saksa korporantidelt ülevõetud joomakombeid ja muud sellelaadilist, oleksin siiski soovinud leida midagi „nooruslikku“ nende tuhandete üliõpilaste elu-olu kohta enne ja nüüd, kes annavad Tartu tänavaile erilise ilme. Nad puuduvad aga niihästi kui täielikult illustratsioonide osas, mida muidu ei saa just kõhnaks nimetada. Näib, et ainsad üliõpilasi näitavad fotod on spordimeeskondade omad - võibolla ka ühel laboratooriumi- ja ühel loengupildil.

Kuidas on aga lugu ülikooli raamatukoguga - kui kor-raks unustada paadisõidud Emajõel, 1. mai vastuvõtmine (jah, ka Vabariigi ajal!), organisatsioonide tegevus? See kõik näib puuduvat, eriti kui silmas pidada teose albumi-iseloomu. Informatsiooni üliõpilastest - ei,

pigemini ülikoolist ja selle üksikuist õppeasutustest – leidub, kuid seda tuleb kokku otsida. Tahtmatult tuleb võrdlus Bernard Kangro koostatud *Universitas Tartuens'ega* (Lund 1970), kus üliõpilaselule on pühendet ohtrasti ruumi, ka just fotode näol.

Fotod

Impressumi „ligi 400 fotot“ annavad teosele tõesti albumi ilme. Mis pole paha. Neist on raske rääkida, sest tegemist on nummerdamata ja registrita albumiga. Äsjamainit spordivõistkonnad leiduvad 8. ja 9. leheküljel pärast lk. 288... Muide, põgusal loetlemisel leidsin 375 fotot; kas see on ligi 400?

Kuna registrit ega numbreid ei ole, poleks olnud raskesti ka mõne uuema foto lisamisega ülikooli uuest raamatukogust – kui juba *Sirp ja Vasar* sellega ammu enne käesoleva trükkiminekut (24. juulil 1980) võis välja tulla. Ka „Vanemuise“ lavastustest oodanuks siin tähtsamat. Ilmselt on illustreerijate peatähelepanu pööratud arhitektuurile. Seda ei hakka ka keegi laitma, ent just albumilaadilises teoses mõjub teatri ja üliõpilaste alahindamine „nende oma linnas“ võõrastavalt.

Suurtööstusettevõtted

Väliseestlasest lugeja paneb lausa laginal naerma kogu lehekülge täitev statistiline tabel Tartu... jah, Tartu suurtööstusettevõtete kohta! Mingi puumajake 29 palgalisega (Riia tänava leivatööstus „Ceres“, foto lk. 176 + 21) – ja „suurtööstus“! Asi lõbustas mind nii hästi, et tegin omaette „koondtabeli“. Siin ta on:

Tartu 57 suurtööstusettevõtet

Tööliste arv	Ettevõtete arv
20 - 47	33
54 - 97	15
106 - 163	8
274	1
<hr/> 3355	<hr/> 57

Selgub (tabel lk. 192), et Tartu suurimaks ettevõtteks oli kammivabrik „Estico“; õige aupaklikus kauguses ja-gasid teist ja kolmandat kohta Ühing „Eesti Lihaeksport“ 163 ja Tartu Telefonivabrik 162 töölisega. Kuid suur-tööstusettevõtte nime saab ka ülikoolihoone remontkon-tor 31 töölisega.

Statistika (Vrd. lk. 27 & 32)

Arvukate tabelite pakutud võrdlusvõimalused on minimaal-sed. Võtkem näiteks *Eluruumide suurus Tartus 1930-ndate aastate lõpus* (Tabel 35). Siia kõrvale kulunuks ära and-med aastast 1975, kuid neid me ei leia. Selle (ja nii mõnegi teise) tabeli puhul kerkib tahtmatult küsimus: kuidas oli olukord võrreldava suurusega linnades Vene-maal samal ajal?

15. I 1979 oli Tartus ümmarguselt 104 500 elanikku (lk. 250; 1. I 1939 oli elanikke 60 281). Ajavahemikul 1944-68 Tartusse elama asunutest olevat 21,4% tulnud teis-test liiduvabariikidest (lk. 252); 1970.a. oli eestla-si 75,3%, venelasi 19,9 (255).

Hea meelega tahaks lugeja teada, kui palju on Tartus praegu õppivat noorust, aga niisugune ülevaate tabel puudub. Keskkoolide tabel annab õppeaastaks 1978/9 kokku 13 921 õpilast; sellele tuleb lisada ülikooli 7200 (neist 2000 kaugõppijat; arvud nähtavasti üm-mar-datud, lk. 275) ja põllumajandusakadeemia 3831 (1523 kaugõppijat). Nii et kokku kõiki ligi 25 000? Jääb lugeja mõistatada ...

Huvitavale peatükile *Korteriolud* (lk. 202j; juttu on iseseisvusaegsest Tartust) otsime asjatult vastet tä-napäeva Taaralinna kirjeldusest.

Kokkuvõttes? Kui pealkirjaks oleks *Tartu album*, võiks raamatut ehk kiitagi, sest fotomaterjali on ohtrasti ja mõned aspektid Tartu elust saavad nagu elusaks. Ent *Tartu ajalugu* see küll kuidagi moodi ei ole.*

---

*Artikkel ilmub siin toimetuse poolt lühendatud kujul.

KOKKUVÕTE ARUTLUSTEST "NOORTELEHE" PROBLEEMIDE ÜLE

"Noortelehe" toimkonna koosolekul, 17. mail, 1981.a.

"Noorteleht" ilmus "Meie Kodu" osana ja nii oli "Meie Kodu" toimetusel meie lehe sisu kohta ütlemist. "Noortelehte" tsenseeriti. Tsensuur toimus järgmiselt:

1. Esimeses numbris tahtsime avaldada Lembit Suure artiklit austraalia poliitilise olukorra kohta. Seda ei lubatud trükkida, sest see oli Malcolm Fraseri suhtes kriitiline.
2. Inglisekeelsed artiklid olid keelatud, kuigi paar aastat hiljem hakkas ilmuma "Meie Kodu" oma veergudel tõlkimata artikleid.
3. Juhatus tahtis lehele uut elu sisse puhuda ja soovis "Noortelehe" nime muuta "Meie Joruks". "Meie Joru" lehe pealkirjana ei hراتanud "Meie Kodu" kolleegiumis mingisugust huumorimeelset vastukaja - ja nimi jäi endiseks.
4. Viimases numbris oli väike lugu, kus esines küllaltki süütu nn. "ropp sõna". Lehed olid juba trükikojast läbi käinud, nii et juhatus pidi musta tindiga selle patujuurika igast lehe eksemplarist maha tõmbama.
5. Kõige saatuslikum tsensuuriprobleem "Noortelehele" oli artikkel, mis oli Kanada "Aja kirjas" ilmunud, ja mida juhatus soovis NL's ära tuua. See oli Eva Eichenbaumi "Old Guard Image". Selle artikli taha jäigi "Noorteleht" pidama. "NL" juhatus oli vastuolus "Meie Kodu" kolleegiumiga. "Meie Kodu" vastutav toimetaja, Tiiu Kroll-Simmul, kartis vanema generatsiooni negatiivset reaktsiooni selle kontroversiaalse artikli suhtes. Toodi vabanduseks, et artikkel oli ingliskeelses, ja selle tõttu mitte sobiv. Kasutati ka teisi takistavaid manöövreid, nõuti et tuleks selle artikliga koos avaldada mõni tasakaalustav artikkel. Ja nii see olukord venis. Oodates "Meie Kodu" kolleegiumi nõusolekut, jäi "Noortelehe" toimetus aina kannatamatumaks - ja lõpuks tüdines ära. "Noortelehe" toimetus pidas "Old Guard Image" artiklit niivõrd tähtsaks, et nad polnud valmis ilma sellela edasi tegutseda. See oli põhimõtte küsimus - trükivabaduse küsimus.

Tsensuuri küsimust tõstsid Sulev Kalamäe ja Jaak Peedo veelkord üles Austraalia Eest Seltside Liidu Esindajate koosolekul 1978.a. ja 1979.a., aga see probleem ei leidnud vastukaja.

Kokkuvõttes - Mida saavutas "Noorteleht"?

1. Selle tegemine oli hea kogemus toimetusele - seal õpitud oskusi kasutatakse nüüd ajakiri "KUU-ii" tegemisel.
2. "Noorteleht" oli informatsioonileht noortele - see rõhutas noortetegevust ja andis palju efektiivsemat informatsiooni noortele kui "Meie Kodu" (peale NL kadumist pole MK osanud seda tühimikku täita).
3. "Noorteleht" ilmus regulaarselt (iga kahe kuu tagant), nii et see oli noorte vahel kontakti pidaja.

Mis olid "Noortelehe" teised probleemid?

1. "NL" tegijateks oli lõpuks ainult paar inimest, sellega oli neil suur koorem kanda.
2. Kaastöö saamine oli probleemiks, kuna ingliskeeles artikleid trükkida ei tohtinud. Suurem osa meie noori ei oska aga eestikeelt lugeda, rääkimata kirjutamisest.

"Noorteleht" oli aktuaalne ja õnnestunud, kuigi ta eluiga oli vähem kui kaks aastat. Ta oleks ehk veelgi kauem kestnud, kui poleks tekkinud "Meie Kodu"ga tsensuuri probleeme.

Huvitavaks lõpumärkuseks, meie lugejad polnud ainult Austraalias, vaid ka mujal. "NL" esimeses numbris tegime nalja üle joonistatud pildiseerias. Usna varsti toodi meie nali ära "Kodumaa" veergudel - kuid meid oli võetud hoopis tõsiselt! Moraal on järgmine - "Noorteleht" oli mõeldud noortele ja nendele, kellel on noorte huumorimeel. See huumorimeel ilmselt puudub mitte ainult "Meie Kodu" toimetusel, ja nendel vanema generatsiooni liikmetel keda "MK" toimetust kardab, vaid ka mõne teise eesti lehe toimetusel.

Kokkuvõtte tegija: Tiia Raudma

Õiendus

AK 32:15 (viimane rida) puudub: (Järg lk. 32).
Lk. 32 lugeda (1. rida): See artikkel. Pealkirjas:
EASTERLING.

Mardi
Valgemäe

Augustis 1981 aset leidnud Turu muusikapidustustel Soomes esines „Estonia” kammerorkester ja ooperitruup Tallinnast. Pikema arvustuse sellest esinemisest toob inglise ajaleht *The Financial Times*. Selle Londonis ilmuva suure tiraažiga ajalehe rõhuasetus lasub majanduselul, ent nagu Ameerikas ilmuv *The Wall Street Journal*gi, pühendab *The Financial Times* märkimisväärse osa leheruumist kultuuriküsimusile. Estoonlastest Turus kirjutab 4. septembri *Financial Times*is Ossia Trilling kaheveerulises retsensioonis, pealkirjastet „Oper Eestist”.

Trilling alustab tähelepanekuga, et käesoleva aasta Turu muusikafestivali tõmbenumbriks kujunes Tallinna kammerorkestri ja ooperi kauaoodat külaskäik. Järgneb lühiülevaade Eesti ooperi arengust, milles muide ekslikult märgitakse 1871.a. pärit G.H. Petenbergi tükki „Valelik, kes tõtt räägib”, mis ei ole ooper, vaid moralistlik näidend. Samuti eksib Trilling, kui ta märgib esimese eesti ooperina Conradin Kreutzeri „Granada öömaja”. Kreutzer oli teatavasti sakslane. Peale Evald Aava, Gustav Ernesaksa, Eugen ja Villem Kapi, Eduard Tubina ning teiste eesti ooperiloojate mainib Trilling lauljaid Georg Otsa, Teo Maistet, Voldemar Kuslapit ja Anu Kaalu. Viimased kolm esinesidki Turus esitett kammerooperis.

Kaal ja Maiste, jätkab Trilling, esinesid juba avakontserdil Sibeliuse Hallis. Maiste laulis „väljendusrikkalt” Šostakovitši „Kuut romanssi bassile ja kammerorkestrile”. Kaal esitas soprani osa Mozarti motetist „Jubilate, exultate” „tehnilise sädelevuse ja sügava tunnetusega”. Eri Klaas dirigeeris „märkimisväärt andekusega”.

Lepo Sumera „kasin” helilooming („Muusika kammerorkestrile”) jäi Trillingu arvates Jaan Räätsa „Kammerkontserdi” varju. Viimast iseloomustab arvustaja kui „vaevu inspireerit, mehaanilist” ja „tormakat” pala. Rääts, lisab Trilling, läheb muusikaajalukku pigem Arvo Pärdi oponendina, lisab Trilling, kuna Pärdi lahkumine möödunud aastal Eestist oli ilmselt seot, kirjutab retsensent, Räätsa kui ENSV Heliloojate Liidu juhatuse esimehe varjamatu vaenulikkusega Pärdi vastu.

Eesti muusikud said aga suurepäraselt toime ooperilavastusega, möönab Trilling. Pergolesi „Teenija-käskijanna“, mis tihti kipub langema šabloonile, esitati Ivo Kuuse lavastuses ja Eri Klaasi dirigeerimisel värskena. Teo Maiste laulis joviaalselt Ubertot, Anu Kaal mängis „kelmikalt“ Serpinat ning Voldemar Kuslap esitas Vesponse tumma osa sündind näitlejana.

Järgnes Cimarosa „Kapellmeister“ Udo Väljaotsa lavastuses. Orkester mängis laval, kusjuures selle näiline dirigent Kuslap esines meisterlikult nii laulja kui näitlejana. Samuti andsid häid koomilisi etteasteid näitlevad instrumentalistid. Kahju ainult, lisab Trilling, et nad ei kandnud Tallinnas kasutat parukaid.

Arne Mikk Menotti „Telefoni“ lavastajana oli ilmselt mõnulend igal loomingulisel hetkel. Kaal ja Kuslap, lisab retsensent, esinesid otse „nakatava üliküllusega“, ilmendas „nii tekstis kui muusikas peituvaid sädelevaid irooniid“.

Trilling lõpetab *Financial Times*i arvustuse sooviga näha rohkem selle „oivalise“ truppi lavastusi, sest pakut kammerooperid „aina äratavad isu“ estoonlaste suuremate saavutuste vastu.

Eesti kutseliste teatrite tegevus 1938/39. a. hooajal.

	Lavastuste arv			Etenduste arv ¹⁾	Vaatejate arv	Kassa kr	Keskmiselt 1 etenduse kohta		Toetust saanud de makstud valitsusilt kr	Toetusena juurde makstud vaatejate kohta	Vaatejate arv etenduste liikide järgi			
	uus	korrat. vana	kokku				vaatejaid	sissetulak kr			õnname- vastus	ooper	operett	kokku
Estonia	17	15	32	310	214 799	174 843	692	564	146 000	68	86 572	51 433	76 794	214 799
Vanemuine	14	7	21	337	89 983	51 787	244	149	75 875	84	55 447	4 110	30 426	89 983
Eesti Draamateater	13	3	16	366	110 828	82 211	303	225	46 250	42	110 828	—	—	110 828
Töölister	14	7	21	333	125 151	73 584	376	221	27 493	22	125 151	—	—	125 151
Ugala	11	3	14	170	38 272	17 059	217	97	13 400	35	38 272	—	—	38 272
Endla	14	1	15	102	26 533	13 547	262	129	13 825	51	26 533	—	—	26 533
Narva teater	9	2	11	103	21 506	8 760	207	85	11 810	54	16 945	—	4 561	21 506
Kannel	9	3	12	64	8 969	3 922	144	60	3 959	44	7 954	—	1 015	8 969
Kuressaare teater	11	3	14	65	11 872	5 196	181	76	3 850	33	8 287	—	3 585	11 872
Valga teater	10	1	11	39	8 420	2 720	216	70	2 550	30	8 420	—	—	8 420
Kokku	122	45	167	1 895	656 333	433 629	346	229	345 012	54	484 409	55 543	116 381	656 333

*Ilmar
Mikiver*

ANDRES EHIN (s. 1940, deb. 1967) olevat omal ajal end nimetanud (Kodu-) Eesti ainsaks sürrealistiks. On teada, et Ilmar Laabani esmikkogust *Ankruketi lõpp on laulu algus* 1946 leidub Kodu-Eestis mitu eksemplari ja tekstide põhjal näeme, et Ehin mitte üksnes oli sellega tutvunud, vaid ka saanud sellest otseseid mõjutusi. Võrreldagu kõigepealt järgmisi värsse:

*hõmar kala ujub läbi ereda õhu
levitades pimedust*

*Järve lainetes
ujub põua ajal paar lõualuid
hammaste õõned täis ööd*

või ka järgnevaid stroofe:

*hõmar kala ujub läbi ereda õhu
levitades pimedust
ta surutakse aga äkki taevapõhja
kus jalutame meie
portfellid ja vihmavarjud näpu otsas
pimedus langeb me saagiks
meie kiidame jumalat*

*Vastu vabrikuseina toetub kala
ta silmis peegeldub trepp
mille nagisemine ja häving tõstab kive
vaikuse murult üles keevaisse pilvisse
kus nad vormivad kiireid sõnu*

(Ehin 1971)

(Laaban 1946)

või: *ei ole kunsti / see hääbub enne kui tekib ... ei ole värsse / ja masinadki tõrguvad töötamast* (vrd. Laabani *ei ole ulmi ...*). Matkida Laabani värsse ei võrdu aga veel kuidagi sürrealismiga.

Ehini luules ilmneb üsna varakult kalduvus lõbusale sõnamängule ja absurdiluulele, mille esiisaks on pigem Christian Morgenstern kui André Breton. Järgnevas näidises kasutab Andres Ehin küll peaaegu niisama julgeid portmantoosid nagu Laabani 'siga-sõnajalg' või 'kärbesigavik', kuid lõpetab eht-morgensternliku sõnamänguga, mis kuidagi ei taotle sürrealismi pääsihti — ulmatunnetust:

*Ämblik-sekretär koob telefonivõrku.
Hääli-kärbseid langeb võrku.
... Võrku. Sekretär sööb nõrku.
Ei siit keegi välja põrku.
Sööb nõrku. Ei nad põrku.
Üha uusi langeb võrku.*

(Bürokraatia kogust *Hunditamm* 1968)

On ju tõsi, et ei ulmsi-ulm ega ilmsi-ulm (s.t. ei öösi nähtud unenägu ega 'uni lahtiste silmadega' päeva ajal) ei ole iseendast veel luule ning et puhast ulmatunnetust, nagu seda nõudis sürrealistide algne manifest aastal 1924, ei ole nii kerge leida kustki poolt, ka mitte sürrealistide endi luulest (eriti psüühilise automatismi tähenduses). Andres Ehin on aga sellest kõigest vaevalt teadlik, sest tema värss liigub algusest päälle luuleföljetoni pinnal, millest peatselt Jüri Üdi (Juhan Viiding) meisterdab omaette žanri. Võib öelda, et Ehini uuemad luuletuskogud (*Luba linnukesel väljas jaurata* 1977 ja *Vaimusõõrmed* 1978) ongi juba üsna märgatavalt Üdi mõju all. See kuulub aga juba seitsmekümnendaisse aastaisse.

(Järgneb)

SÜVITI

Vello
Salo

Üks ülemere-kiri küsib: *Mis on eesti keeles retreat (nagu ajutine kloostriisse tõmbumine) – ja sellest edasi väljendid to go on a retreat ja to be on a retreat? Kui neid väljendeid ei ole, siis ole hea ja tee. Kustki mujalt ei ole neid saada – ja ühtelugu oleks tarvis.*

Uut sõna leiutama hakates on vaja nimeta last hoolega ja igast küljest vaadata. Antud juhul on tegemist kristlaste vana tavaga: aeg-ajalt kuskile üksikusse kohta palvetama minna. (Klooster on üks võimalus; mina eelistan loodust).

Juba Kristusest kuuleme, et ta käis üksikutes paikades palvetamas (näit. *Markus* 1:35). Iseenesest on aga tegemist veelgi ürgsema nähtusega: kes iganes oja ääres istumisest või muust selletaolisest rõõmu tunneb – ja kes ei tunneks? – teab, millest juttu. Äärmisel juhul läheb inimene üksildusse kogu eluajaks: *eremiit, üksiklane*. Neid leidub vist kõikides kultuurides ja ka Markuse tekst kasutab kreeka sõna, millest tuleb *eremiit*. Eesti lähedusest tuleb meenutada Vene kiriku eremiidi- (*starets*, vanur) pärimust: inimesed käisid huljana mingis metsahurtsikus üksi elutsevamediteeriva vana mehe juures vaimulikku juhatust otsimas. Vägisi tuleb keelele „vaimulik metsavend“.

H. Lumeti kirjutus *Keelehuligaanidest*, mis on avaldatud AK-ss4/5, 1980 „fõljetoni asemel“, meenutab raskeid vaenamisaegu Eestis 1950-ndate aastate esimesel poolel. Sel ajal võeti ette suurrünnak kogu meie rahvusliku kultuuri ja kultuuritegelaste vastu. Meie silmapaistvad kirjanikud langesid põlu alla. Muuseas tagandati Fr. Tuglas detsembris 1950 Eesti Kirjanike Liidu liikmest ja temalt võeti ära rahvakirjaniku aunimetus. Jaan Oksast kirjutab Juhan Käosaar 1951.a. Vilde *Prohvet Maltsveti* järel sõnas: „...J. Oks, eesti kodanluse roiskunud kultuuri kõige vastikumaid kujusid, kõige paadunud dekadent, too noor-eestlaste poolt taevani ülistatud poeet“. Joh. Aavikust tehti „keelehuligaan“ ja tema keeleuudusi nimetati „jaburdusteks“.

See erakordselt tugev rünnakujärk kestis umbes viis aastat. Tuglasele taastati Kirjanike Liidu liikme õigused mais 1955. Jaan Oksast sai „mees, kes ei mahu kivile“ ja temast tegi ühemeheteatri Evald Hermaküla Ameerika mandril. Joh. Aavik tõusis — J.V. Veski kõrval — suurese lugupidamisse; erilise austamise osaliseks sai ta oma kodunurgas Saaremaal.

Ülaltoodud märkused aitavad loodetavasti anda tarvilikku tagapõhja H. Lumeti kirjutisele Aaviku kohta. Seda kirjutist tuleb mõista kui anakronismi ühes selle ära-leierdatud jutuga Stalinist kui geniaalsest keeleteadlasest ja tüüpiliste vägisõnadega „keelevärdjaist“ ja „kodumaa-reetureist“.

Felix Oinas

Fotod
lk. 30

8. detsembril 1980 avati Johannes Aaviku mälestustahvel Kadriorus, Wiedemanni tänav 6 (Paul Horma töö; üleval).

30. augustil 1980 avati Randveres (Saaremaal) Johannes Aaviku sünnikoha mälestuskivi (Aulin Rimmi töö).

Jah, see on lõppude-lõpuks mingi *partisani-tegevus*, millest siin juttu on. Inglise *retreat* ei ütle meile midagi sellest, mis too „tagasitõmbunud“ inimene teeb. Itaallased, prantslased, rootslased ja soomlasedki kasutavad aga täni ni seda sõna. Saksa *Exerzitzenhaus* viitab ainult ühele võimalusele (võtta asja „vaimuharjutusena“), *Einkehr-tage* („sisevaatlus“) seal veedet aja kohta on juba veidi avaram, kuid vihjab eeskätt siiski „enesesetõmbumisele“. Vene *govenje* tähendab kiriklikes ringkonnis ettevalmistust armulauale-minekuks paastumise ja pihilkäimise teel. Näib seega, et meil pole kuskilt midagi laenata — ja et tulebki katsuda selleks uus sõna luua.

Mis toimub siis *retreat*'i ajal? Leiame, et põhiliselt *süvenemine*. „Tagasitõmbumine“ on vaid esimene samm: kaugele kärast, et saaks segamatult tegelda — jah, millega? Ilmalikul pinnal iseenesega (näitena jogide meditatsioon), kristlikul — iseenesega ja Jumalaga.

Panen ette kasutada uut sõna *siivi* (käänduks nagu *lülil*, verbi malliks *lävima*). *Tulin täna siivilt. Siin lähedal on hea süvimaja, käin iga aasta. Võtan siiviks nädala puhkust. See ongi puhkus, sest pärast siivi tunnen eneses uut energiat. Siiviti mõtlen ja loen palju, mida päevakära muidu ei luba. Siivijaid võib teinekord olla mitugi korraga; on siiski eelistatav, et igal, eriti algajal, oleks kogunud siivitaja. Te ei ole siivil käinud? See on midagi põhilist: kõik siivile!*

EESTI LINNAD

Soviet Estonia (Tallinn 1980:365)

Town	Number of inhabitants (in thousands)						
	1782	1881	1913	1934	1959	1970	1980
Tallinn	10.7	50.5	116.1	137.8	281.7	362.7	435.9
Tartu	3.4	29.8	45.1	58.9	74.3	90.5	105.7
Narva	3.0	—	21.0	23.5	27.6	57.9	73.5
Kohtla-Järve	—	—	—	—	56.1	68.3	73.2
Pärnu	2.0	12.9	22.3	20.3	36.1	46.3	51.3

N. Liidu võlmutud arreteerisid Jüri Kuke Tartus 13. märtsil 1980, ja mõistsid ta 8. jaanuaril 1981 kaheks aastaks vangi mitte-vägivaldse aktiivsuse eest inimõiguste küsimustes. Ta suri Vologda vangilaagris Põhja Venemaal 27. märtsil ja maeti nimesildita hauda 30. märtsil 1981. Ta oli 40 aastat vana. Käesolev lühi-ülevaade hõlmab Jüri Kuke tegevust keemia-turijana ja ülikooli õppejõuna. Kui vastupidist pole märgitud, pärinevad andmed Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) õppematerjalidest „TRÜ keemiaosakond — Sissejuhatus erialasse“, osad I ja II (Tartu, 1978).

Jüri Kukk õpetlasena

VABA ÆSTLANE

19.5.1981:6

Jüri (Alberti poeg) Kukk kaitses oma kandidaadiväitekirja TRÜ-s 25. oktoobril 1972. Teemaks oli „Uurimused elektroodi pinnaoleku ja katoodireaktsioonide kineetika kohta tina puhul“. Juhendajaks oli professor Vello Past, kes a. 1975 sai füüsika-keemiateaduskonna dekaaniks.

Kukk nimetati TRÜ vanemõpetajaks juba 1. septembril 1972. Ta keemiakandidaadi kraad kinnitati 29. detsembril 1972. 20. septembril 1974 määrati ta dotsendi kohatäitjaks.

24. oktoobrist 1975 kuni 1. novembrini 1976 viibis ta komanderingul Prantsusmaal.

Ta pidas loenguid TRÜ-s keemia ettevalmistusosakonnas ja füüsikalistest uurimismeetoditest keemias. Samuti olid tema hoole all praktikumid anorgaanilises keemias ning füüsikalises ja kolloidkeemias. Seoses õppetööga avaldas ta rotoprintis 22-leheküljelise kogumiku „Keemia ülesanded TRÜ ettevalmistusosakonnale“ (Tartu, 1974). 20. septembril 1979 pandi ta ametikeelule alla (eriteade Kuktelt, 8. detsember 1979).

JÜRI KUKKE TEADUSLIKUD TÖÖD 1972—1976

1. Ju. A. Kukk; S.I. Suurman, V.E. Past „Vesiniku katoodse eraldumise ülepinge tinal happelises lahuses. — Kaksikkiht ja adsorpt-

sioon tahkeis elektroodides.“ III Sümpoosioni materjalid. Tartu, 1972, 143—150.

2. Ju. A. Kukk. „Tina- ja kaadmiumipindade katoodne lagunemine“. — Esituste kokkuvõtted VIII Permi konverentsilt metallide kaitsmise kohta korrosiooni eest. Perm, 1974, 30—32.

3. Ju. A. Kukk, V. Past. „Uurimus leelis- ja leelismuld-metallide sissetungist tina-elektroodidesse“. — TRÜ teaduslikud toimetised. TGU, 1974, 332, 93—102.

4. Ju. A. Kukk, Ju. K. Tamm, L. V. Tamm, T. G. Silk. „Vesiniku katoodse eraldumise kineetilistest regulaarsustest tahkeil metallidel.“ — Esituste kokkuvõtted V üleliiduliselt elektrokeemia konverentsilt. I. M., 1974, 219—221.

5. Ju. A. Kukk, O.P. Kruuze, V.E. Past. „Vesiniku eraldumise ülepinge kaadmiumil. Kaksikkiht adsorptsioon tahkeis elektroodides.“ IV Üleliidulise sümpoosioni materjalid. Tartu, 1975, 139—142.

6. Ju. Kukk, O. Kruuze, V. Past. „Katoodne polarisatsioon kaadmiumis. I. Vesiniku ülepinge kaadmiumil leelises keskkonnas“. TRÜ teaduslikud toimetised. TGU, 1976 378, 24—35.

Kuke kaasautoreist oli Past a. 1977 füüsika-keemiateaduskonna dekaaniks, ja Jüri Tamm oli ühiskondlikuks prodekaaniks kasvatus-töö alal. Lembi Tamm ja Toomas Silk olid nooremateaduridelektrokeemia laboratooriumis. O. Kruuse ja S. Suuman kuulusid TRÜ-sse allikas mittetäpsustet viisil, arvata-vasti üliõpilastena.

Rein Taagepera, 4/81

Sama täielik tekst inglise keeles on saadaval R. Taageperalt, School of Social Sciences, University of California, Irvine, Calif. 92717.

NÄLJAKUUR.

H
E
i
K
i

2-810

POSTIBLOKAADIMURDJAJA

K
L
A
V
E
R
-
D
E
E

Looming 81

23.-30. aug. leidsid Jõekäärul (Toronto lähedal) aset eesti rahvuskultuuri loomingupäevad, üldnimetusega *Looming 81*. Kokku 80 osavõtjaga (pluss 14 last, kellele pakuti erikava) loomingunädal õnnestus hästi. Esmakordselt toimunud ürituse jätkamist peeti soovitavaks lõpp-arutlustel, kuid konkreetset otsust ei tehtud.

Õpperingid: *kirjanduslik eneseväljendus eesti keeles* (Valli Naelapea); *audio-visuaalsete õppevahendite valmistamine eesti keele õppimiseks* (Vello Salo); *muusika: regilaul, rahvaviis* (Roman Toi, Taavo Virkhaus); *teater* (Riina Reinik, Rudolf Lipp); *tants ja liikumine* (Annely Riga, Toomas Metsala); *fotokunst: dokumentaal-foto, audio-visuaalne lavastus* (Hans Westerblom, Tõnu Altosaar. (Õpperingide juhendajad korraldasid ka sama ala huviringe.)

Laudkonnavestlused: *Kunstide ühised nimetajad; Pulss ja rütm; Tegelikkus ja efekt; Looming kui protsess* (juhend. Andres Raudsepp); „*Ajuraputus*“ (3 korda: T. Metsala, R. Toi, A. Riga); *Teatriküsimusi* (juh. Vally Voitk); *Küsimusi muusikutele* (Stella Kerson, Kristi Allik, Tiina Mitt, T. Virkhaus, Peeter Tammearu, Olaf Kopvillem, Peeter Sepp; juh. R. Toi).

Loengud: *Looming* (T. Virkhaus); *Muusika tsivilisatsioonis; Kompositsioon; Elav loominguline näide* (R. Toi); *Kirjanduse, muusika ja kujutava kunsti omavaheline sugulus; Nooremaid Välis-Eesti kunstnikke* (Olga Berendsen); *Illusioonid; Komistamine ja koreograafia* (T. Metsala); *Näitleja* (R. Lipp); *Lavastaja* (R. Reinik); *Lavakujundus* (Tiina Lipp-Lepik); *Lavaline liikumine* (Rahel Olbrei); *Kas tulevikuta teatritulevik?* (V. Voitk); *Fotograafia kunstina; Audio-visuaalne kava* (H. Westerblom).

Muud üritused: *metsakirik* (V. Salo, Erik Teose); *audio-visuaalsed ettekanded* (H. Westerblom, Wayne Pittendreigh); *kirjandusõhtu* (juh. V. Naelapea); *lõpu-ettekanded ja -lavastused* (õpperingide „toodang“); *lasteaed* (Juta Silmberg ja Meeri Lehesalu).

Toim.
saadet

The Violations of Human Rights in Soviet Occupied Lithuania. A Report for 1978. Ed. by Thomas Remeikis & Bronius Nainys. Lithuanian Canadian Community (1011 College St., Toronto, Ont. M6X 1A8), Toronto 1979:200, br.

Kotkajärve Uudismaa laagri laulik. Koostanud Jämesäär. Lembitu [lipkond, Toronto] 1981 :24 , ill.

Gustav Ränk, *Der mystische Ruto in der samischen Mythologie. Eine religionsethnologische Untersuchung.* Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Comparative Religion, 21. Stockholm 1981:130, br.

Rein Taagepera, *The Death of Jüri Kukk. A Case Study in Erratic Repression.* Social Sciences Research Reports, 97. School of Social Sciences. University of California, Irvine CA, July 1981:71.

ESTO - 80. *Ülemaailmsed Eesti Päevad. Estnisk Världsfestival. Estonian World Festival. Estnische Weltfestspiele.* Rein Välme, foto; Alex Milits, text. Välis-Eesti & EMP, Stockholm 1980:95, 21 x 30 sm (mälestusalbum). Rkr. 175, tellida: Välis-Eesti, Box 2171, S - 10314 Stockholm.

ESTO 80. *Ülemaailmsed Eesti Päevad. Estonian World Festival.* ESTO 80 Peakomitee väljaanne, toim. Kalju Lepik. Stockholm 1981:128, 21 x 30 sm (mälestusalbum). Rkr. 120, tellida: ESTO 80, Box 657, S - 101 29 Stockholm.

Ilmund
huvitavat

Catalogue of Books and Periodicals on Estonia in the British Library Reference Division. Compiled by Salme Prudden. The British Library & Garland Publ. Inc., London/New York 1981:309, kt. U\$ 50.- (üle 7500 nimetuse.)

Fjodor Dostojevski, *Inimene on saladus.* Peeter Torop'i valik & tõlge. LR 27-30/81:191. Br. 40 kop.

Eesti uuemad laulumängud I. Koost. Ingrid Rüütel. ER, Tallinn 1980:464. Tr. 5000, kt. rbl. 2.20.

Eesti looduslüürikat. Koost. D. Vaarandi. ER, Tallinn 1980:352. Tr. 12000, kt. rbl. 1.50.

Viktor Maamägi, *Uut elu ehitamas. Eesti vähemusrahvus N. Liidus (1917 - 1940).* ER, Tallinn 1980:184. Tr. 5000, kt. rbl. 1.20.

- Helle Metslang, *Küsilause eesti keeles*. Sarjas *Ars grammatica*. Valgus, Tallinn 1981:168. Tr. 400, br. rbl. 1.10.
- Vilma Parbo, *A B mudilastele*. Valgus, Tallinn 1980:160, 4. trükk. Tr.50 000, kt. rbl.1.20.
- Jüri Parijõgi, *Kui isa kinkis raamatuid*. ER, Tallinn 1981:25. Tr.40 000, br. 10 kop.
- Vaike-Felicia Post, *Riimid Torontost*. [Luulet.] Autor, Toronto 1980:64.
- Ingrid Rüütel, *Typology of Estonian runo-tunes: experiment and some results*. Preprint KKI-18. Academy of Sciences of the ESSR, Div. of Social Sciences, Tallinn 1981: [61.] Tr. 300, br. 35 kop.
- 1000 fakti Nõukogude Eestist. Perioodika, Tallinn 1981:229. Tr. 11 000, br. 35 kop.
- Arvo Vallikivi, *Ajaprintsess*. ER, Tallinn 1981:79. Tr. 28 000, kt. 30 kop. (Ill., nooremale koolieale.)
- Arvo Valton, *Arvidi maailmareis*. LR 25-26/81:101, 20 kop.
- Silvi Vare, *Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles*. (*Ars grammatica*.) Valgus, Tallinn 1981:192. Tr. 400, rbl. 1.50.
- Voldemar Veedan, *Lurich Ameerikas. Hackenschmidti jälgedes, Abergi varjus*. Autor, Toronto 1981:141, ill. C\$ 8.-
- Viru Kiri*. Nr. 2, 8. aug. 1981: 25.
- Harry Olt, *Estonian Music*. Perioodika, Tallinn 1980:160 + 93 ill. Tr. 2500, kt. rbl..1.80.
- Soviet Estonia*. Valgus, Tallinn 1980:420. Tr. 10 000, kt. rbl. 2.10. (Teatmeteos.)
- Edgar Valter, *Veekandja. Vodonos. The Water-Carrier. Der Wasserträger*. ER, Tallinn 1981:127. Tr. 25 000, br. 85 kop. (Karikatuure.)